

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เลี้ยงสัตว์ของครอบครัว การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ โดยมุ่งศึกษา เฉพาะแม่บ้านเกษตรกรที่ทำการสมรสแล้ว และยังอยู่ด้วยกันกับสามีขณะทำการวิจัย ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ลักษณะพื้นฐานทั่วไปของแม่บ้านเกษตรกร

แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุ 20-60 ปี จบการศึกษาระดับชั้น ป.4 อ่านหนังสือได้ ระยะเวลาการสมรสระหว่าง 11-20 ปี จำนวนบุตร 2-3 คน สมาชิกในครอบครัวที่เป็นแรงงานในการทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ 1-2 คน มีอาชีพทำนาเป็นหลัก พื้นที่ทำกินเฉลี่ย 7.51 ไร่ รายได้เฉลี่ย 14,795.85 บาทต่อครอบครัว

การตัดสินใจเก็บเงินใช้จ่ายเงินด้านอุปโภคบริโภคและด้านวัสดุอุปกรณ์เกษตร แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้เก็บเงินรายได้ทั้งหมดของครอบครัว ร้อยละ 55.4 และการตัดสินใจใช้จ่ายเงินเกี่ยวกับเครื่องอุปโภคบริโภค คิดเป็นร้อยละ 54.3 ส่วนการตัดสินใจใช้จ่ายเงินเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์การเกษตร ส่วนใหญ่สามีเป็นผู้ตัดสินใจ ร้อยละ

การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางสังคม แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มร้อยละ 59.9

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ส่วนใหญ่เคยติดต่อร้อยละ 55.9

ประสบการณ์ หรือการได้รับการแนะนำอบรมชี้แจงเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรไม่เคยได้รับการแนะนำอบรมชี้แจงเลย คิดเป็นร้อยละ 97.7

การติดต่อข่าวสารด้านการเกษตรและข่าวสารการเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่ติดตามข่าวสาร ร้อยละ 71.2

ข้อมูลเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงและความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป

จำนวนสัตว์ ชนิดของสัตว์และจุดมุ่งหมายในการเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไก่มากที่สุดร้อยละ 88.7 มีจุดมุ่งหมายเพื่อขายบริเวณครัวเรือนร้อยละ 74.5 การเลี้ยงสุกรร้อยละ 61.1 มีจุดมุ่งหมายเลี้ยงไว้เพื่อขายมากที่สุด ร้อยละ 82.6 การเลี้ยงกระบือร้อยละ 58.9 มีจุดมุ่งหมายเลี้ยงไว้ใช้แรงงานมากที่สุด ร้อยละ 55.6 และแม่บ้านเกษตรกร การเลี้ยงโคเนื้อน้อยที่สุดร้อยละ 40.1 มีจุดมุ่งหมายเลี้ยงไว้เพื่อขายร้อยละ 49.9

ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป แม่บ้านเกษตรกรมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเชิงวิชาการเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ ยังอยู่ในระดับปานกลาง ดังนี้ คือ การสังเกตอาการผิดปกติของสัตว์ (2.18) วิธีการเลือกจัดหาพันธุ์สัตว์มาเลี้ยง (2.11) การเฝ้าระวังโรคระบาดสัตว์ (2.10) การป้องกันกำจัดโรคระบาดสัตว์โดยการกักขังพยาธิ นิดวัคซินล่วงหน้า (1.97) การแก้ปัญหาการว่างงานโดยการนำสัตว์มาเลี้ยง (1.97) ส่วนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์บางประเด็นยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะในด้าน การจัดสภาพที่พักอาศัยของสัตว์ (1.94)

ความรู้ความเข้าใจทางการใช้วัสดุพิเศษเหลือจากพืชเศรษฐกิจมาใช้เลี้ยงสัตว์ (1.93)
 การแก้ปัญหาในการเลี้ยงสัตว์อย่างถูกต้อง (1.86) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ
 สุขาภิบาลสัตว์ (1.76) และการเก็บรักษาอาหารสัตว์อย่างถูกต้อง (1.74)

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจพัฒนาการเลี้ยงสัตว์

การคัดเลือกพันธุ์สัตว์ ส่วนใหญ่สามมิตัดสินใจ ร้อยละ 55.9 ตัดสินใจร่วมกัน
 ร้อยละ 34.5 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 9.6

การเลือกแหล่งอาหารสัตว์ส่วนใหญ่สามมิตัดสินใจ ร้อยละ 58.7 ตัดสินใจ
 ร่วมกันร้อยละ 26.6 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 14.7

การป้องกันกำจัดโรคส่งหน้า ครอบครัวแม่บ้านเกษตรกรมีการป้องกันกำจัด
 โรค ร้อยละ 82.5 ไม่ป้องกัน ร้อยละ 17.5 ส่วนใหญ่สามมิตัดสินใจร้อยละ 48.6
 รองลงมาตัดสินใจร่วมกัน 41.8 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 9.6

การนำเทคโนโลยีมาใช้เลี้ยงสัตว์ ครอบครัวแม่บ้านเกษตรกรมีการนำ
 เทคโนโลยีมาใช้ ร้อยละ 68.4 ไม่ใช้ร้อยละ 31.6 ส่วนใหญ่ตัดสินใจร่วมกัน ร้อยละ
 44.6 รองลงมาสามมิตัดสินใจร้อยละ 41.3 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 14.0

การจัดหาอุปกรณ์การเกษตร เครื่องทุนแรง และสัตว์ใช้งานส่วนใหญ่ตัดสินใจ
 ร่วมกัน ร้อยละ 62.1 สามมิตัดสินใจร้อยละ 32.2 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 5.6

การใช้สินเชื่อเพื่อการเกษตร ครอบครัวแม่บ้านเกษตรกรไม่ใช้สินเชื่อ
 ร้อยละ 57.1 ใช้สินเชื่อร้อยละ 42.9 สามมีเป็นผู้ตัดสินใจ ร้อยละ 71.1 ตัดสินใจร่วมกัน
 ร้อยละ 25 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 3.9

การขายผลผลิตสัตว์ส่วนใหญ่สามมิตัดสินใจ ร้อยละ 67.8 ตัดสินใจร่วมกัน
 ร้อยละ 18.6 และภรรยาตัดสินใจร้อยละ 13.6

การวางแผนการเลี้ยงสัตว์ล่วงหน้า ส่วนใหญ่สามิตัดสินใจ ร้อยละ 62.1
 ภรรยาตัดสินใจร้อยละ 22.6 และตัดสินใจร่วมกัน ร้อยละ 15.3

การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์

ในระดับปานกลาง 7 ดังนี้

1. การให้อาหารสัตว์
2. การผสมอาหารและการเก็บรักษา
3. การจัดพื้นที่การจัดการ
4. การนำสัตว์ไปเลี้ยงและดูแลนอกสถานที่
5. การดูแลลูกสัตว์แรกเกิด
6. การทำความสะอาดโรงเรือนและตัวสัตว์
7. การปรับปรุงอาหารและพืชอาหารสัตว์

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วม

ในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ดังนี้คือ

1. การติดตามข่าวสารการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์
2. การเข้าร่วมในการพัฒนาสุขภาพสัตว์
3. การเข้าร่วมชมการสาธิตผล และสาธิตวิธีทางปศุสัตว์
4. การเข้าร่วมเสนอหรือออกความคิดเห็น ตัดสินใจปัญหาขณะประชุมกลุ่ม

การทดสอบสมมติฐาน

1. การตัดสินใจคัดเลือกอาหารสัตว์ และการตัดสินใจจัดหาอุปกรณ์การเกษตร เครื่องทุนแรง และสัตว์ใช้งานมีความสัมพันธ์กับความแตกต่างของรายได้แม่บ้านเกษตรกร และการตัดสินใจคัดเลือกอาหารสัตว์ และการตัดสินใจวางแผนเลี้ยงสัตว์ มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างของอายุแม่บ้านเกษตรกร

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับตัวแปร ดังนี้คือ

1. การร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม
2. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและปศุสัตว์
3. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์
4. รายได้

3. การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ในครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมของแม่บ้านเกษตรกร

ปัญหาความต้องการ และข้อเสนอแนะของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์

ปัญหาของแม่บ้านเกษตรกร ในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ เป็นผลมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจ เรื่องการเลี้ยงสัตว์ และขาดการได้รับการฝึกอบรมด้านการเลี้ยงสัตว์ ร่องลงมา คือปัญหาการตายของสัตว์ที่เลี้ยง การบริการของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ไม่ทั่วถึง อาหารและยารักษาสัตว์ราคาแพง ขาดเงินทุน ขาดแคลนอาหาร และหญ้าสดในฤดูแล้ง ขาดแคลนสัตว์พันธุ์ดี ขาดแคลนอาหารเสริม และยาถ่ายพยาธิสัตว์ วัคซีน แหล่งน้ำ และแรงงานตามลำดับ

แม่บ้านเกษตรกร ต้องการให้รัฐช่วยเหลือในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ เรื่องนี้ให้

รัฐสนับสนุนยากำจัดพยาธิ และการบริการรักษาสัตว์ป่วย ความต้องการฝึกอบรมและเข้ารับฟังคำแนะนำการเลี้ยงสัตว์ การเผยแพร่ข่าวสารการเลี้ยงสัตว์ การรวมกลุ่มสตรีพัฒนาปศุสัตว์ สนับสนุนแร่ธาตุอาหารเสริม การรับบริการหน่วยสัตวแพทย์เคลื่อนที่ การเยี่ยมเยียนของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ การเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ อาหารและยารักษาสัตว์ในราคาที่ถูก ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ เรียงลำดับดังนี้ ควรมีบริการของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ และสนับสนุนกำลังเจ้าหน้าที่ให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน อีกทั้งรัฐควรเปิดโอกาสให้แม่บ้านเกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรมแนะนำการเลี้ยงสัตว์มากขึ้น รัฐควรหาตลาดขายผลผลิตสัตว์ และพยุงราคาสัตว์ การกระจายข่าวสารการเลี้ยงสัตว์ในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ควรมีคลังยาสัตว์ และวัคซีนในหมู่บ้านโดยตรง ควรมีพ่อพันธุ์วัวในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน การตั้งกลุ่มสตรีพัฒนาปศุสัตว์ และให้รัฐควบคุมราคาอาหารสัตว์

การอภิปรายผล

ในการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อจะนำผลการวิจัยที่ได้รับมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุน ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์หันมาสนใจบทบาทของสตรีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจากผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า มีข้อมูลที่น่าสนใจหลายอย่างที่จะกล่าวดังต่อไปนี้

แม่บ้านเกษตรกร เป็นผู้ที่เก็บรักษาเงินของครอบครัว และเป็นผู้มีอำนาจในการใช้จ่ายในกิจกรรมประจำวัน เช่น การใช้จ่ายในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ส่วนรายจ่ายที่สำคัญ ๆ เช่น การซื้ออุปกรณ์การเกษตรยังต้องให้สามีเห็นชอบอยู่ด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่า แม่บ้านเกษตรกรเป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับสังคมภายนอกในระดับต่ำ เช่น การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ธนาคาร ส่วนราชการ ขณะที่แม่บ้านเกษตรกรมี

ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ในระดับปานกลาง ความรู้ของแม่บ้านเกษตรกรที่ได้รับ มักได้รับการถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง เช่นจากเพื่อนบ้านหรือจากสามี ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ สุอาภา (2522) พบว่าแม่บ้านเกษตรกรใช้เวลาส่วนใหญ่ ทำงานในไร่นาไม่ค่อยมีการสังคมนาอกบ้าน แม้จะมีความสนใจในด้านวิชาการแผนใหม่ แต่ก็ไม่ค่อยมีเวลาเข้ารับการอบรมจากเจ้าหน้าที่ แต่ก็มีแม่บ้านเกษตรกรน้อยรายที่มีการติดต่อโดยตรงกับสื่อที่เป็นทางการต่าง ๆ เช่น การได้รับฝึกอบรม หรือทางด้านโทรทัศน์ที่เข้ามา มีบทบาทค่อนข้างมากในแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ทำกรวิจัย

ด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกร พบว่า ในด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ยกเว้น ในเรื่องการตัดสินใจเลือกอาหารสัตว์ การตัดสินใจป้องกันกำจัดโรคสัตว์ การตัดสินใจนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ และการตัดสินใจจัดหาอุปกรณ์การเกษตรเครื่องทุ่นแรง และสัตว์ใช้งาน แม่บ้านเกษตรกรจะตัดสินใจเลี้ยงคู่กับสามี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อุไรวรรณ (2521: 49) พบว่าสตรีมีบทบาทในการตัดสินใจปรับปรุงไร่นาร่วมกับสามีในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการขยายพื้นที่เพาะปลูก การเลือกพันธุ์พืช การใช้ยากำจัดศัตรูพืช การจัดหาเครื่องทุ่นแรง และการจัดหาสินค้าเพื่อการเกษตร

ทางด้านการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ในครอบครัว แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะในประเด็นของการมีส่วนร่วมในการให้อาหารสัตว์ การผสมอาหารสัตว์ หรือแม้แต่การเก็บรักษาอาหารสัตว์ และการสังเกตอาการผิดปกติของสัตว์ การนำสัตว์ไปเลี้ยงและดูแลนอกสถานที่ การทำความสะอาดโรงเรือนและตัวสัตว์ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาระของแม่บ้านเกษตรกรที่จะต้องปฏิบัติในกิจกรรมประจำวันซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สำเนียง และคณะ (2531: 282-289) พบว่าในการเลี้ยงสัตว์ ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่แม่บ้านเกษตรกร จะช่วยหาหญ้าเพื่อเป็นอาหารเสริมช่วยทำความสะอาดคอกสัตว์ และสังเกตอาการผิดปกติของสัตว์ ส่วนสัตว์ปีก แรงงาน

หญิงจะเน้นหนักดูแลประจำวัน เช่นให้อาหารไก่ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ที่เหมาะสมกับบทบาทสามี แม่บ้านเกษตรกรก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อย เช่นการสร้างและซ่อมแซมโรงเรือนเลี้ยงสัตว์และการจัดการการคัดเลือกและสงวนพันธุ์สัตว์พันธุ์ดี ส่วนในด้านที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์นั้น แม่บ้านเกษตรกรยังมีส่วนร่วมในระดับต่ำ หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่มีส่วนร่วมเลย โดยเฉพาะในประเด็นของ การเข้าร่วมชมนิทรรศการด้านปศุสัตว์ การเข้าร่วมปรับปรุงพันธุ์สัตว์ หรือแม้แต่การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสตรีพัฒนาปศุสัตว์ แสดงให้เห็นว่า แม่บ้านเกษตรกรมีโอกาสในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์น้อย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ณรงค์ (2532 อ้างโดย พิงพิศ, 2534:6-7) พบว่า สตรีเกษตรกรได้รับความรู้ทางการเกษตรน้อย เพียงร้อยละ 5 อีกทั้งยังไม่เคยได้มีส่วนร่วมในการฝึกอบรมสหกรณ์ การสินเชื่อ การตลาด การจัดการ เนื่องจากทัศนคติของเจ้าหน้าที่ ที่เห็นว่า เกษตรกรชายควรได้รับการฝึกอบรมมากกว่า มีถึงร้อยละ 67 อีกทั้งหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ไม่ได้ให้ความสำคัญของแม่บ้านเกษตรกรในการผลิตสัตว์มากนัก ทำให้แม่บ้านเกษตรกร ไม่ได้รับข้อมูลและการฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีการเลี้ยงสัตว์สมัยใหม่ดังกล่าว จากผลการวิจัยด้านความสัมพันธ์ทางลักษณะพื้นฐานเศรษฐกิจและสังคม พบว่ามีปัจจัยบางอย่างที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกร 2 ปัจจัย ได้แก่ การตัดสินใจเลือกอาหารสัตว์ และการตัดสินใจวางแผนการเลี้ยงสัตว์ล่วงหน้า มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างของอายุแม่บ้านเกษตรกร ส่วนการตัดสินใจจัดหาเครื่องทุนแรง อุปกรณ์การเกษตร และสัตว์ใช้งาน และการตัดสินใจเลือกอาหารสัตว์ มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างของรายได้แม่บ้านเกษตรกร

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอีก 4 ปัจจัย ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางสังคม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป และรายได้ของแม่บ้านเกษตรกรในรอบปีที่ผ่านมา ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 นี้เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกัน กล่าวคือ

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางสังคมนั้น ย่อมมีโอกาสดำเนินการเข้าร่วมประชุมหรือได้รับการอบรมชี้แจงบ่อยครั้ง และย่อมมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและปศุสัตว์ทำให้น่าไปสู่การมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป ก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นผลจากการนำไปปฏิบัติการเลี้ยงสัตว์ตามมา อีกทั้งก่อให้เกิดความสำนึกถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรเอง ที่มีผลต่อการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนและ การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ในชุมชนอีกด้วย

ดังนั้น ภาพรวมของการวิจัย มีปัจจัยบางอย่างที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ในที่นี้จะกล่าว เฉพาะปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกร ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่า อาจมีส่วนในการสนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของแม่บ้านเกษตรกร คือการได้รับความรู้จากการฝึกอบรม หรือการที่แม่บ้านเกษตรกรเข้าถึงแหล่งความรู้ต่าง ๆ เนื่องจาก ลักษณะการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกร เช่นที่กล่าวมาแล้ว และลักษณะการดำเนินงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ มักจะสนับสนุนเกษตรกร (พ่อบ้าน) เป็นผู้ได้รับความรู้ และการฝึกอบรมหรือรับข้อมูลต่าง ๆ มากกว่าแม่บ้านเกษตรกร โดยคาดหวังว่าจะมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างสามีและภรรยาถึงแม่แหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้สนับสนุนการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรแต่แม่บ้านเกษตรกรก็มักจะขาดโอกาสการเข้าร่วมโดยคาดไม่ถึง ยกตัวอย่าง เช่น การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ของกรมปศุสัตว์มักจะส่งเสริมเกษตรกร (พ่อบ้าน) มากกว่าแม่บ้านเกษตรกรโดยการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ที่ไม่เอื้ออำนวยให้สตรีเกษตรกรได้มีโอกาสเข้ารับการอบรม เช่นเดียวกับเกษตรกรชาย เช่น โครงการฝึกอบรมด้านปศุสัตว์ หรือด้านโครงการต่าง ๆ อีกทั้งในการส่งเสริมสมาชิกหญิงในครัวเรือนมักเน้นหนักเฉพาะการเคหกิจเท่านั้น ดังนั้น แม่บ้านเกษตรกรจึงมีความรู้ในด้านสัตว์น้อย และมีการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ น้อยด้วย ส่วนในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น รายได้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรและเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์หรือหน่วยงานราชการต่าง ๆ การซื้อปัจจัยการผลิต การใช้สินเชื่อเพื่อ

การเลี้ยงสัตว์ หรือการขยายผลผลิตสัตว์ ปัจจัยเหล่านี้ ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขในทางที่ดี เพื่อเปิดโอกาสให้แม่บ้านเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งถ้าเมื่อแม่บ้านเกษตรกร มีความรู้ก็จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัจจัยดังกล่าว ดังนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบในการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ควรตระหนักถึงความสำคัญของพลังของแม่บ้านเกษตรกร ที่จะเป็นตัวนำความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และควรจะเริ่มทำการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์แก่แม่บ้านเกษตรกร โดยแนะนำสิ่งใหม่ ๆ ให้ ซึ่งจากการศึกษาจะสังเกตได้ว่าแม่บ้านเกษตรกร มีความสนใจ มีความขยันและบางทีก็มีความสามารถในการเป็นผู้ชักจูงที่ดี แม่บ้านเกษตรกรหลายคนมีความกระตือรือร้นที่จะได้รับทราบข้อมูลหรือความรู้ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาปรับปรุงการผลิต และยกระดับรายได้ของครอบครัว ถ้ามีความพยายามที่จะเพิ่มพูนความรู้ให้แก่แม่บ้านเกษตรกรในด้านต่างๆ ก็จะสามารถนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งแก่แม่บ้านเกษตรกรและสมาชิกอื่นๆในครอบครัวได้อย่างง่ายดายขึ้น รวมถึงการร่วมตัดสินใจร่วมในการเลี้ยงสัตว์ และร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ และการพัฒนาชนบทอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ยืนยันว่า งานงานการเลี้ยงสัตว์ถ้าแม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ เรียนรู้และได้รับความชำนาญจากการฝึกอบรมด้านปศุสัตว์ของทางการแล้ว แม่บ้านเกษตรกรก็จะนำความรู้ที่ได้รับขยายขอบเขตความรับผิดชอบนอกเหนือจากการจัดการด้านการเงิน ตามประเพณีที่มีแต่เดิม รวมไปถึงการดูแลสมาชิกของครอบครัวแล้ว แม่บ้านเกษตรกรเหล่านี้ ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในภาระกิจประจำวันในการดูแลเลี้ยงสัตว์มากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ ของครอบครัว และแม่บ้านเกษตรกรจะเป็นผู้จัดการการเลี้ยงสัตว์มากขึ้น รวมถึงการติดต่อสัตวแพทย์ด้วย นอกจากนี้แม่บ้านเกษตรกรก็จะได้รับการยอมรับสูงขึ้น จากเจ้าหน้าที่ของราชการและสามารถติดต่อกับราชการได้อย่างดี ยิ่ง นั้นแสดงว่าจากตัวแปรสนับสนุนต่าง ๆ ที่กล่าวมา ถ้าแม่บ้านเกษตรกรได้รับการสนับสนุน ก็จะทำให้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะข้อคิดเห็นบางประการอันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และงานที่เกี่ยวข้องกับแม่บ้านเกษตรกรอื่น ๆ รวมทั้งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจพัฒนาการเลี้ยงสัตว์

1.1 เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจของสามี อีกทั้งแม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมตัดสินใจควบคู่กันไปกับสามี และแม่บ้านตัดสินใจเพียงลำพังในบางเรื่อง ดังนั้นงานส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ จึงควรพิจารณาในการที่จะนำความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ไปสู่บุคคลเป้าหมายไม่ว่าหญิงไปยังเกษตรกร (พ่อบ้าน) โดยตรงเท่านั้น ควรคำนึงถึงแม่บ้านเกษตรกรที่มีฐานะเป็นภรรยาของเกษตรกรด้วย เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้แก่แม่บ้านเกษตรกร ซึ่งมีส่วนจะช่วยให้มีการตัดสินใจในการประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 งานส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่ยังไม่แพร่หลายมากนัก และไม่ได้นำเนื้อหาในเรื่อง พืชอาหารสัตว์ การป้องกันและกำจัดโรคสัตว์ และการใช้เทคนิคสมัยใหม่ในการเลี้ยงสัตว์ บุคคลเป้าหมายในการส่งเสริมส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริมเกษตรกร (พ่อบ้าน) แต่ก็ไม่ควรละเลยที่จะให้ความรู้เหล่านี้กับแม่บ้านเกษตรกร เพราะถึงอย่างไร แม่บ้านที่มีฐานะเป็นภรรยาของเกษตรกรก็มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับสามีในเรื่องเหล่านี้อยู่บ้าง ดังนั้นการอบรมแม่บ้านเกษตรกรใด ๆ ก็ตามจึงควรสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับปลูกพืชอาหารสัตว์และการป้องกันโรคสัตว์และอื่นๆ เพื่อให้แม่บ้านเกษตรกรมองเห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการใช้ปัจจัยเหล่านี้ ในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ของตนเอง

1.3 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรมีแนวโน้มในการตัดสินใจหาแหล่งอาหารสัตว์ การนำเทคโนโลยีมาใช้เลี้ยงสัตว์ การป้องกันกำจัด

โรคสัตว์ ดังนั้น แม่บ้านเกษตรกรควรได้รับการแนะนำอบรมในเรื่องการเลี้ยงสัตว์ เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะช่วงเวลาแม่บ้านเกษตรกรว่างจากฤดูกาลทํานา เพราะเป็นช่วงที่ แม่บ้านเกษตรกรมีวัตถุดิบอาหารสัตว์มากพอที่จะเกิดการตัดสินใจที่ดีว่าควรจะเลี้ยงสัตว์ชนิด ใด และสามารถพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

1.4 การขายผลผลิตสัตว์ในครอบครัวของแม่บ้านเกษตรกรนั้น แม่บ้าน เกษตรกรไม่ค่อยมีส่วนมากในการจัดการขายผลผลิต เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรกระตุ้นให้ แม่บ้านเกษตรกรเกิดความสนใจในเรื่องตลาด ราคาของผลผลิตสัตว์ที่ตนมีอยู่ หรือ การประกาศของรัฐในการพยุงราคาผลผลิตบางอย่าง รวมไปถึงการรวมกลุ่มเพื่อที่จะได้มี อำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางร่วมกับสามีอีกทางหนึ่งด้วย

1.5 สินเชื่อเพื่อการเลี้ยงสัตว์ เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่ง การตัดสินใจที่จะใช้สินเชื่อหรือไม่นั้น มีผลกระทบต่อ การเลี้ยงสัตว์พอสมควร ครอบครัว แม่บ้านเกษตรกรในท้องที่ที่ทำการศึกษามีการใช้สินเชื่อ น้อย เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์นั้นนอกเหนือ จากการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์แล้ว ควรให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการที่จะได้รับสินเชื่อที่เกิดจาก การรวมกลุ่มและประโยชน์ที่จะได้รับจากกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร ธกส. เป็นต้น และให้คำนึงความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม ความรู้เหล่านี้จะมี ส่วนสำคัญในการชักจูงให้ครอบครัว เกษตรกรที่มีการใช้สินเชื่อ เพื่อการเลี้ยงสัตว์ของตนเอง

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนและด้านการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์

2.1 ในการรวมกลุ่มสตรีพัฒนาปศุสัตว์ประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะกรมปศุสัตว์จะต้องสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มที่เป็นองค์กรสตรีผู้เลี้ยงสัตว์อย่างจริงจัง และนอกจากนี้จะต้องกระตุ้นให้แม่บ้านเกษตรกรเข้าไปร่วมเป็นกรรมการกลุ่มอื่น ๆ นอก เหนือจากกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ร่วมกับผู้ชาย เพื่อให้มีการทำงานร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร ปรึกษาหารือ ตลอดจนสร้างความคุ้นเคยในการทำงานระหว่างผู้ชายและผู้หญิงอันจะก่อให้เกิด การยอมรับความสามารถซึ่งกันและกัน ผลที่ตามมาก็คือ แม่บ้านเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม

ในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์และมีการรวมกลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากกลุ่มเลี้ยงสัตว์ได้มากยิ่งขึ้น

2.2 ในด้านการฝึกอบรมด้านการเลี้ยงสัตว์ ควรเปิดโอกาสให้แม่บ้านเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจัง โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ที่เอื้ออำนวยให้แม่บ้านเกษตรกรได้มีโอกาสเข้ามารับการอบรมการเลี้ยงสัตว์เช่นเดียวกับเกษตรกรชาย เพื่อจัดค่านิยมความสามารถทางเพศ และจะต้องสร้างความสำนึกในการยอมรับความสามารถของสตรีในด้านการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาการเลี้ยงสัตว์ของครอบครัวและในหมู่บ้านอย่างแท้จริง

2.3 กลยุทธ์ในการให้ความรู้แก่แม่บ้านเกษตรกรในการส่งเสริมสมาชิกหญิงในครัวเรือน มักจะเน้นเฉพาะการเคหกิจในครัวเรือนเท่านั้น ดังนั้นแม่บ้านเกษตรกรในชนบทจึงมีความรู้น้อยกว่าชาย ในการให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์แก่แม่บ้านเกษตรกรน่าจะเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

2.3.1 รูปแบบในการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป ความสำคัญและหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ เช่น พันธุ์สัตว์ การบำรุงพันธุ์ การสืบพันธุ์ ความสมบูรณ์พันธุ์รวมทั้งการจัดการโรงเรือนที่เหมาะสม

2.3.2 โรคและการสุขภาพสัตว์ ความสำคัญของโรคสัตว์ อาการของโรคสัตว์ต่าง ๆ การสังเกตการผิดปกติของสัตว์ การรักษาสัตว์ป่วยและการป้องกันกำจัดโรคสัตว์

2.3.3 การจัดการเลี้ยงสัตว์โดยทั่วไป เช่น การจัดการดูแลพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ การดูแลลูกสัตว์หลังคลอด

2.3.4 หลักการให้อาหาร และการนำวัสดุเศษเหลือจากการเก็บเกี่ยวมาใช้เป็นอาหารสัตว์โดยเน้นอาหารสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

2.4 ข่าวสารทางการเกษตร นับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไปสู่แม่บ้านเกษตรกร เพื่อทำการปรับปรุงกิจการการเลี้ยงสัตว์ของตนเอง แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนในการติดตามข่าวสารการเกษตรไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหัวหน้าครอบครัว

ดังนั้น การให้ความรู้ข่าวสารการเกษตร จึงไม่ควรเฉพาะเจาะจงแต่หัวหน้าครอบครัว (พ่อบ้าน) เพียงฝ่ายเดียว ควรคำนึงถึงภรรยา ซึ่งมีส่วนร่วมในการติดตามข่าวสารการเกษตรซึ่งเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อาจจะสอดแทรกความรู้ในรายการบันเทิง ทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือสอดแทรกให้มีโอกาสที่มีการประชุมกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรร่วมกัน เป็นต้น

3. ด้านการส่งเสริมของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกร

3.1 ในการส่งเสริมให้แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์นั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ในท้องถิ่นต้องมืออย่างทั่วถึงในการเข้าถึงและให้บริการแก่แม่บ้านเกษตรกรจึงทำให้ขาดระบบการส่งเสริมและเผยแพร่ด้านการปศุสัตว์ที่ได้ผลอย่างถูกต้องได้ ดังนั้น หน่วยงานของรัฐจึงควรที่จะเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทางการส่งเสริมและเผยแพร่ให้มากขึ้นกว่าอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทางด้านป้องกันกำจัดโรค ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ปกติอยู่แล้ว

3.2 การติดต่อการเยี่ยมเยียนของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ยังมีการติดต่อประสานกับแม่บ้านเกษตรกรยังมีน้อยมากควรกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่จัดการตั้งองค์กรสตรีพัฒนาปศุสัตว์ มีการติดต่อเยี่ยมเยียนแม่บ้านเกษตรกรและให้ตระหนักถึงพลังของกลุ่มสตรีที่จะเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยแนะนำสิ่งใหม่ในการเลี้ยงสัตว์ที่แม่บ้านเกษตรกรนำมาปรับปรุงการเลี้ยงสัตว์ และยกระดับรายได้ของครอบครัว

3.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ควรมีการอบรมให้ความรู้แก่แม่บ้านเกษตรกรให้บ่อยครั้ง และควรมีการทบทวนความรู้เป็นระยะ ๆ โดยการอบรมฟื้นฟู และน่าจะทำเป็นกลุ่มย่อยในระดับหมู่บ้านทั้งนี้ การอบรมแนะนำดังกล่าวควรเป็นฤดูกาลที่เอื้ออำนวยต่อแม่บ้านเกษตรกร เช่น การฝึกอบรมควรเป็นระยะหลังการเก็บเกี่ยว หรือว่างจากงานประจำให้ใช้เวลาที่สั้นที่สุด และมีประสิทธิภาพมากที่สุดและสถานที่ควรอยู่ในหมู่บ้านเกษตรกรเอง ทั้งนี้ ในการแนะนำสิ่งใหม่ ๆ จะทำให้แม่บ้านเกษตรกรเกิดความสนใจ มีความขยัน และแม่บ้านเกษตรกรสามารถดำเนินการเป็นผู้ชักจูงที่ดี

3.4 หน่วยงานในระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ อาทิ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด ควรประสานงานอย่างใกล้ชิด เกษตรตำบล พัฒนาการประจำตำบล หรือแม้แต่วิทยาลัยเกษตรกรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อปฏิบัติงานร่วมกันในการส่งเสริมสตรีพัฒนาปศุสัตว์ โดยไม่จัดทำแผนการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน และควรช่วยเหลือเกื้อกูลกันอันจะทำให้การพัฒนาสตรีมีประสิทธิภาพสูงสุด

3.5 เงินทุนสำหรับเลี้ยงสัตว์ แม่บ้านเกษตรกรรมมีการใช้สินเชื่อเล็กน้อย กู้เงินจากพ่อค้าผู้มีฐานะดีในท้องถิ่น ดังนั้นหน่วยงานของรัฐน่าจะหาสินเชื่อทางการเกษตร ให้แก่แม่บ้านเกษตรกรสำหรับเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะให้เพียงพอและทั่วถึง ซึ่งเท่าที่ผ่านมา ปรากฏว่า การให้สินเชื่อทางการเกษตรนั้น เน้นหนักไปทางด้านการเพาะปลูกเพราะเรียกคืนเงินต้นเร็ว ส่วนการให้สินเชื่อเพื่อการเลี้ยงสัตว์มีน้อย อีกทั้งการให้สินเชื่อเพื่อการเลี้ยงสัตว์นั้น ควรมีระยะปลอดหนี้ในตอนแรกพอสมควรอีกด้วย เพื่อที่แม่บ้านเกษตรกรจะได้นำไปใช้ลงทุนในเรื่องการซื้อพันธุ์สัตว์ อุปกรณ์การเลี้ยงสัตว์ อาหารสัตว์ และเวชภัณฑ์ สำหรับสัตว์ นอกจากนี้รัฐควรสนับสนุนวัคซีน และ เวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ให้แก่แม่บ้าน เกษตรกร อย่างสม่ำเสมอ และพอเพียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเปลี่ยนฤดูอันเป็นระยะที่มีโรคระบาด เกิดขึ้นเสมอ เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้าน เกษตรกร เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไปมีข้อเสนอแนะว่าน่าจะศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของแม่บ้าน เกษตรกรในการเลี้ยงปศุสัตว์ในครัว-เรือนในทัศนะของเกษตรกร (พ่อบ้าน) เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาสตรีชนบท จึงน่าจะศึกษาว่า เกษตรกรมีความรู้สึกรับ หรือไม่ยอมรับในความสามารถของสตรีในการเลี้ยงสัตว์หรือไม่ มากน้อยเพียงใด สาเหตุแห่งการยอมรับหรือไม่นั้นมีอะไรบ้าง

2. ความสนใจของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ว่าแม่บ้านเกษตรกรมีความสนใจเลี้ยงสัตว์ชนิดใดมากที่สุด วิทยากรศึกษาในสัตว์แต่ละชนิดว่าสาเหตุแห่งการเลี้ยงนั้นเนื่องมาจากอะไร ตลอดจนรายละเอียดของการใช้เวลาในการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกรว่าทำอะไรบ้างรายรับ-รายจ่ายในการนำสัตว์มาเลี้ยงว่ามีรายจ่ายในการเลี้ยงสัตว์เท่าใด มีกำไรมากน้อยแค่ไหนหลังจากหักต้นทุนค่าใช้จ่ายไปแล้ว เก็บรายได้ส่วนไหนไว้บ้าง และแม่บ้านเกษตรกรคิดอย่างไร ในการเลี้ยงสัตว์เกี่ยวกับบทบาทของพ่อบ้านเทียบกับตัวแม่บ้านเกษตรกรเอง

3. บทบาทของแม่บ้านเกษตรกรในการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (เฉพาะโค-กระบือ) ว่าบทบาทที่เป็นจริงในการเลี้ยงโค-กระบือ แม่บ้านมีส่วนร่วมในการเลี้ยงมากน้อยแค่ไหน และแม่บ้านมีความคิดอย่างไรต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลี้ยงโค-กระบือ อย่างจริงจัง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ของแม่บ้านเกษตรกรกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เลี้ยงสัตว์ว่าแม่บ้านเกษตรกรได้ติดตามแหล่งเทคโนโลยีที่นำเข้ามาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ตลอดเวลาหรือไม่ การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรมากน้อยเพียงใด และแม่บ้านเกษตรกรจะต้องยึดติดกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดไปหรือไม่ เช่น การผสมเทียม เครื่องทุ่นแรงในการให้อาหารสัตว์ เครื่องจักรกลเกษตร ยารักษาสัตว์แผนใหม่ เป็นต้น

5. บทบาทของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานที่รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ เช่น กรมปศุสัตว์ ว่ามีการจัดตั้งองค์กรสตรีในการพัฒนาปศุสัตว์อย่างไร วิทยากรศึกษาในเชิงคุณภาพ ว่ากรมปศุสัตว์มีพัฒนาการเกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาทสตรีในด้านการเลี้ยงสัตว์อย่างสม่ำเสมอและเป็นองค์กรสตรีอย่างเป็นปรักแผ่นอย่างเช่นหน่วยงานอื่นหรือไม่ และเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ที่รับผิดชอบงานส่งเสริมด้านการเลี้ยงสัตว์ในชนบทมีบทบาทมากน้อยเพียงใดในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรสตรีชนบทในด้านการเลี้ยงสัตว์

6. ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกร โดยเฉพาะที่กำหนดขอบเขตไว้เท่านั้น จึงยังไม่สามารถจะเป็นตัวแทนทั้งหมดของสตรีชนบท

ทั่วประเทศได้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าให้มีการศึกษาเรื่องนี้เพิ่มเติม โดยอาจจะเป็น การเก็บข้อมูลจากแม่บ้านเกษตรกรทั่ว ๆ ไป และนอกจากนี้ในสภาพที่แตกต่างกันทาง พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของแม่บ้านเกษตรกรในท้องที่ต่าง ๆ อาจจะมีส่วนสำคัญที่ ทำให้การมีส่วนร่วมของสตรีในแต่ละท้องที่แตกต่างกันไปด้วย

จากประโยชน์ของการศึกษาเรื่องดังกล่าว น่าจะนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนา คุณภาพของกรมปศุสัตว์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมบทบาทสตรีกับการพัฒนา การเลี้ยงสัตว์ และการพัฒนาคุณภาพของแม่บ้านเกษตรกรในการเลี้ยงสัตว์ได้อีกทางหนึ่ง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved